

CÎTEVA ASPECTE ALE ISTORIEI ȘTIINȚEI ÎN PAGINILE REVISTEI „FAMILIA” (1865—1906)

de
MIRCEA I. PAINA

Știut fiind faptul că revista *Familia* a fost una din cele mai importante publicații de acest fel din Transilvania și că „... este, după programa ei, o foaie literară, științifică și beletristică”¹, am urmărit în paginile sale, în primul rînd, aspectele legate de științele biologice, constatînd cu această ocazie o preocupare permanentă a redactorului ei principal (și proprietar în același timp) Iosif Vulcan, față de cele mai diverse aspecte ale fenomenului științific, atît al epocii respective, cît și anterior. Astfel, ne vom referi la oameni și fapte din cele mai diverse domenii ale științelor naturii, în sensul clasic al cuvîntului. Urmărind cu mult interes conținutul revistei din acest punct de vedere, am găsit preocupări, mai mult sau mai puțin largi, de la caz la caz, față de evenimentele științifice din cele mai diverse domenii: fizică, astronomie, chimie, geologie, geografie, biologie, medicină, agricultură, silvicultură etc. Sînt redată numeroase acte științifice românești și străine, descoperiri, invenții, revista avînd chiar o rubrică specială de acest fel. De asemenea, în foarte multe cazuri, găsim date, mai mult sau mai puțin detaliate, cu privire la viața și activitatea a numeroase personalități, dintre care îi menționăm pe fizicienii și astronomii G. Galilei, G. Bruno, Copernic, Kepler, Newton, Galvani, Toricelli, Tyn-dall, J. Watt, Volta, Crookes, Marconi, Franklyn, Tesla, Flammarion, Faraday, Röntgen, Edison etc.; chimiștii P. Poni, A. Babeș, C. Istrati, Mendeleev, A. Nobel, Liebig, Lavoisier; geografii și geologii C. Hepites, Mrazec, S. Mehedinți, G. M. Murgoci, Lyell, Reclus, apoi călători ca I. Mitrea, Th. Burada, Popper, Milescu, Columb, Magellan, Nansen, Stanley, Humbolt, Vespucci, Cook, Prjevalski, subliniindu-se și aspecte de ordin științific a observațiilor lor. Sînt cuprinși, în mod foarte divers, de asemenea, de la note mărunte sau referiri auxiliare, pînă la materiale de proporții mai mari, numeroși naturaliști, dintre care îi

¹ Vincențiu Babeș, *Scrupulii mei*, în *Familia*, 1883, nr. 50, p. 605.

amintim pe Fl. Porcius, Gr. Ștefănescu, Gr. Cobălcescu, Gr. Antipa, D. Grecescu, I. Simionescu, E. Racoviță, A. L. Montandon, A. Fătu, D. Brândză, N. Leon, S. Athanasiu, I. Atanasiu, Al. Vitzu, Z. C. Panțu, L. Cosmovici, S. Ștefănescu, D. Voinov, apoi Linné, Cuvier, Lamarck, Darwin, Haeckel, Cl. Bernard, Vogt, Harwey, Helmholtz, Weissmann, Brehm, Buffon, St. Hilaire, Arago, Malpighi, Leeuwenhoeck, Schleiden, Schwann, De Candolle, Saussure, Wallace, Gessner, Marey, Nägeli, Quatrefague, Desjardins, V. Janka, O. Hermann și alții. Din domeniul științelor medicale întâlnim o serie de nume ca T. Ionescu, D. Severeanu, G. Marinescu, I. Felix, N. Kalinderu, G. Assaky, N. Cretzulescu, V. Babeș, P. Vasici, M. Minovici, I. Cihac, G. Crăiniceanu, I. Cantacuzino, E. Zotta, G. Vuia, Capșa, Polizu, Davila, G. I. Stoicescu, A. Popovici, Șuțu, M. Crătunescu-Cutzarida, N. Manolescu, L. Fiala, E. Riegler, Elias, W. Kremnitz, Gamaleia, Mesmer, Berlioz, Charcot, Lister, Ch. Richet, Bilroth, apoi o serie de microbiologi-bacteriologi ca Pasteur, Koch, Roux, Kitasato, Cornil, Behring, Ehrlich și alții.

Mulți dintre cei amintiți mai sus erau colaboratori apropiați ai revistei, contribuind din plin la popularizarea științei. Nu scapă din paginile revistei nici aspecte ale activității a numeroase societăți, instituții și ale unor manifestări științifice românești și străine, chiar internaționale în multe cazuri. Astfel, cititorii bihoreni, în primul rând, iau cunoștință cu evenimentele ce aveau loc în cadrul Societății de științe din București, a Societății academice române, apoi a Academiei române. De asemenea, a Societății medicilor și naturaliștilor din Iași, Societății geografice române, Societății farmaciștilor din București, a numeroase societăți studențești, congrese din diverse domenii. Unul din membrii Academiei române a fost însuși Iosif Vulcan, în acest fel cunoscând îndeaproape activitatea celui mai înalt for științific românesc. În paginile revistei sale Vulcan instituie chiar o rubrică aparte cu privire la Academia română, în care nu putem spune că repetă doar *Analele*, ci dă, de multe ori, numeroase informații și date originale. Cu numeroși oameni de știință români avea chiar relații personale dintre cele mai bune, cunoscându-le îndeaproape preocupările, casa, locul de muncă, așa cum au fost Victor Babeș, D. Brândză, Gr. Ștefănescu, P. Poni, C. Hepites și alții.

O serie de materiale ale revistei se ocupă direct sau indirect de activitatea unor muzee și grădini botanice, ca cele din București, Iași, Sibiu de exemplu. Apoi, în paginile revistei este relevată, în măsură diferită, activitatea științifică ce se desfășura în cadrul universităților din București, Iași, Cluj, cât și din străinătate. Nu scapă nici publicarea de informații cu privire la viața și activitatea unor animatori ai științei, dintre care amintim aici doar pe cunoscutul om politic român Vasile Adamachi.

Revista, propunându-și în mod direct și răspîndirea științei în rândul maselor largi de oameni, propagă, de cele mai multe ori indirect însă, și ateismul, prin explicarea științifică, sau și prin explicarea știin-

țifică, în paralel cu cea biblică, a fenomenelor din natură, apoi, prin popularizarea vieții și activității unor oameni de știință declarați dușmani ai religiei, ca Victor Babeș, Ch. Darwin și alții și, uneori chiar prin materiale, care și astăzi sînt de mare actualitate, ca cele referitoare la mișcarea corpurilor cerești, formarea sistemului solar, a Pămîntului, a continentelor, originea vieții și a omului, evoluția lumii organice în general și mai rar, dar totuși meritoriu și deosebit de semnificativ pentru spiritul vremii, materiale de combatere directă a bibliei.

Colectivul muzeului nostru și-a propus și valorificarea acestor aspecte legate de evenimentele științifice, cuprinse în paginile revistei *Familia*, pe de o parte prin realizarea unor expoziții tematice ori aniversare, evident cu scopul de popularizare, cit și, pe de altă parte, prin prelucrarea și publicarea unor date mai puțin cunoscute, în ceea ce privește viața și activitatea a numeroși savanți români în primul rînd. Unele aspecte au fost deja realizate, ca de exemplu darwinismul, Victor Babeș, Florian Porcius, preocupări de paleontologie, altele rămînd a fi realizate în viitor.

J. D. Bernal arată că: „Răspîndirea ideilor științifice constituie un factor hotărîtor în transformarea întregii structuri a gîndirii omenеști”², ceea ce ne face să rememorăm una din constatările de epocă ale revistei *Familia*, potrivit căreia: „La noi este mare necesitate ca științele să se propună în formă populară”³, care nu credem că ar mai necesita a fi comentată, cu atît mai mult cu cît răspîndirea științei în mase este și astăzi una din cerințele de bază ale politicii ideologice a partidului nostru, revista *Familia* permițîndu-ne a o socoti un exemplu excelent a tradițiilor noastre în această direcție.

² J. D. Bernal, *Știința în istoria societății*, Editura politică, București, 1964, p. 1.

³ I. Vulcan, *Flammarion*, în *Familia*, 1881, nr. 86, p. 617.